

Fundusze Europejskie

Rzeczpospolita
Polska

Dofinansowane przez
Unię Europejską

Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich: Europa inwestująca w obszary wiejskie

Koncepcja „Ekomuzeum murem za śliwką”

Gmina Szydłów

Szydłów, 2025

Zadanie realizowane przez Fundację Socjometr Laboratorium Rozwiązań Społecznych w ramach umowy nr 02/2025/EKO z 1.07.2025, polegające na „**Opracowaniu koncepcji Ekomuzeów – opracowanie dokumentów koncepcyjnych oraz przeprowadzenie warsztatów.**” w ramach operacji własnej „EKOMUZEUM Białe Ługi” w ramach wdrażania Lokalnej Strategii Rozwoju realizowanej przez Lokalną Grupę Działania "Białe Ługi" w ramach Planu Strategicznego dla Wspólnej Polityki Rolnej na lata 2023–2027 dla interwencji I.13.1 LEADER/Rozwój Lokalny Kierowany przez Społeczność (RLKS) – komponent wdrażanie LSR.

Spis treści

1. Wstęp.....	4
2. Wprowadzenie do idei Ekomuzeów.....	4
3. Charakterystyka gminy	6
3.1. Ogólna charakterystyka administracyjno-geograficzna.....	6
3.2. Potencjał społeczny, kulturowy, przyrodniczy, historyczny i turystyczny	6
4. Struktura i rola partnerstwa.....	8
4.1. Włączenie społeczne na etapie tworzenia dokumentu	8
4.2. Partnerstwo lokalne na rzecz ekomuzeum	8
5. Przebieg trasy – opis punktów i atrakcji	9
5.1. Opis przebiegu pętli Ekomuzeum „Murem za śliwką”	9
5.2. Lista punktów pętli ekomuzeum „Murem za śliwką”	10
5.3. Układ pętli ekomuzeum „Murem za śliwką”	11
6. Plan realizacji koncepcji	12
7. Lista projektów do realizacji	14
7.1. Projekty infrastrukturalne	14
7.2. Projekty edukacyjne i promocyjne.....	15
7.3. Projekty z zakresu turystyki lokalnej i przedsiębiorczości	16

1. Wstęp

Niniejszy dokument prezentuje koncepcję powstania ekomuzeum w Gminie Szydłów – nowoczesnej i otwartej formy ochrony oraz udostępniania lokalnego dziedzictwa. Opracowanie to zostało przygotowane w ramach zadania „Opracowanie koncepcji Ekomuzeów – opracowanie dokumentów koncepcyjnych oraz przeprowadzenie warsztatów”, realizowanego jako część operacji własnej „EKOMUZEUM Białe Ługi”. Zadanie realizowane jest w ramach wdrażania Lokalnej Strategii Rozwoju przez Lokalną Grupę Działania "Białe Ługi", w ramach Planu Strategicznego dla Wspólnej Polityki Rolnej na lata 2023–2027, dla interwencji I.13.1 LEADER / Rozwój Lokalny Kierowany przez Społeczność (RLKS) – komponent wdrażanie LSR.

Celem opracowania jest przedstawienie wizji ekomuzeum, które w oparciu o zasoby Gminy Szydłów będzie wspierać rozwój turystyki, aktywizację mieszkańców oraz budowanie tożsamości lokalnej. Proponowana formuła, wypracowana wspólnie z mieszkańcami i partnerami lokalnymi w trakcie warsztatów, łączy diagnozę istniejących zasobów z pomysłami na ich twórcze wykorzystanie.

Ekomuzeum to szczególna forma „muzeum bez ścian”, gdzie eksponatami są miejsca, historie i ludzie, a jego opiekunami stają się mieszkańcy. W odróżnieniu od tradycyjnych muzeów, ekomuzeum angażuje społeczność do współtworzenia narracji o swojej okolicy i budowania autentycznej oferty turystycznej. W przypadku Gminy Szydłów oznacza to wzmocnienie rozpoznawalności regionu, promowanie lokalnych tradycji oraz tworzenie warunków do długofalowej współpracy na rzecz zrównoważonego rozwoju.

2. Wprowadzenie do idei Ekomuzeów

Ekomuzeum to wyjątkowy typ instytucji kultury, który nie rodzi się w biurach czy gabinetach, ale wyrasta z inicjatywy samych mieszkańców. Obejmuje ono cały obszar zamieszkały przez wspólnotę lokalną, traktując go jako żywą przestrzeń dziedzictwa. Nie chodzi tu wyłącznie o gromadzenie zbiorów czy eksponatów – istotą jest proces: wspólne odkrywanie, definiowanie i udostępnianie tego, co dla społeczności stanowi wartość. W praktyce oznacza to, że mieszkańcy decydują, które elementy kultury, przyrody, historii czy życia codziennego warto chronić i jak je prezentować innym.

Siła ekomuzeum tkwi w jego autentyczności i zakorzenieniu w konkretnym miejscu. To otwarta struktura, która nie mieści się w jednym budynku, lecz rozciąga się w terenie – w przestrzeni wsi, małych miasteczek i krajobrazu naturalnego. Dzięki temu odwiedzający mogą doświadczać lokalnego dziedzictwa nie zza szyby gabloty, lecz poprzez kontakt, uczestnictwo i współtworzenie. Ekomuzeum może przybrać postać trasy tematycznej, sieci współpracujących punktów czy partnerstwa instytucji i organizacji, które razem tworzą ofertę dla mieszkańców i turystów.

Ekomuzeum opiera się na czterech istotnych elementach, które muszą działać razem, aby całość była spójna i trwała. Partnerstwo jest niezbędne – wymaga współpracy mieszkańców, liderów lokalnych, instytucji, organizacji, przedsiębiorców, szkół i samorządów, którzy wspólnie decydują o tym, co warto chronić i jak pokazywać to innym. Zasoby lokalne, zarówno materialne, jak i niematerialne, stanowią podstawę ekomuzeum. Należy je traktować jako żywe elementy tożsamości i potencjału rozwojowego, a nie zwykłe eksponaty. Kolejnym elementem jest narracja, która nadaje sens wszystkim zasobom, tworząc spójną opowieść, która może być jedno- lub wielowątkowa, ale zawsze

rozumiała i wspólna. Pętla ekomuzeum, czyli trasa piesza, rowerowa lub objazdowa, łączy miejsca wchodzące w skład ekomuzeum, pełniąc funkcję integracyjną, edukacyjną, promocyjną i animacyjną, wykraczającą daleko poza rolę zwykłego szlaku turystycznego.

Zakładanie ekomuzeum wiąże się z licznymi korzyściami, które dotyczą zarówno życia społecznego, jak i obszarów kultury, edukacji czy lokalnej gospodarki. Najistotniejsze z nich to:

- Wzmacnianie tożsamości lokalnej – Dzięki ekomuzeum mieszkańcy zyskują okazję, by lepiej poznać swoje miejsce zamieszkania i docenić jego unikalność. Mogą na nowo odkryć lokalne tradycje, pielęgnować wspólną historię i przekazywać ją młodszym pokoleniom, co buduje dumę z bycia częścią wspólnoty.
- Ochrona i upowszechnianie dziedzictwa – Ekomuzeum nie zamyka zasobów w gablotach, lecz sprawia, że żyją one w codziennym doświadczeniu mieszkańców i turystów. Poprzez warsztaty, wydarzenia i działania społeczne, tradycje i dobra kultury są nie tylko zachowywane, ale też aktywnie używane.
- Rozwój oferty turystycznej – Tworząc szlaki, lokalne wydarzenia czy produkty regionalne, gmina może przyciągać turystów bez konieczności dużych inwestycji w infrastrukturę. Tego rodzaju atrakcje sprawiają, że odwiedzający spędzają w regionie więcej czasu i chętniej wracają.
- Rozwój lokalnej współpracy i kapitału społecznego – Ekomuzeum sprzyja współdziałaniu pomiędzy mieszkańcami, sołectwami czy instytucjami. Wspólna praca wzmacnia więzi, zwiększa poczucie odpowiedzialności i otwiera drogę do nowych pomysłów oraz inicjatyw.
- Edukacja i animacja – To przestrzeń nauki poza szkolną klasą, gdzie wiedza zdobywana jest przez doświadczenie. Ekomuzeum pozwala rozwijać kompetencje społeczne i ekologiczne, a także stanowi ofertę dla szkół, bibliotek, organizacji czy rodzin.
- Impuls dla lokalnej gospodarki – Produkty lokalne, usługi turystyczne czy inicjatywy edukacyjne tworzone wokół ekomuzeum wspierają rozwój przedsiębiorczości. Korzyści odczuwają rolnicy, rękodzielnicy, właściciele małych firm i wszyscy, którzy angażują się w budowanie oferty regionu.
- Wzmacnianie marki i rozpoznawalności regionu – Ekomuzeum nadaje gminie wyjątkowy charakter i czyni ją atrakcyjną wizytówką, łączącą tradycję z nowoczesnym podejściem do promocji i rozwoju.

Ekomuzeum to oddolna inicjatywa mieszkańców, która traktuje całe miejsce zamieszkania jako żywą przestrzeń dziedzictwa. Opiera się na partnerstwie, lokalnych zasobach, spójnej narracji i pętli ekomuzeum, dzięki czemu pozwala na autentyczne poznawanie kultury, historii i przyrody poprzez udział i doświadczenie. Jego rozwój wzmacnia tożsamość lokalną, chroni i upowszechnia dziedzictwo, wzbogaca ofertę turystyczną, sprzyja współpracy społecznej, edukacji oraz animacji, a także wspiera lokalną gospodarkę i buduje rozpoznawalność regionu jako atrakcyjnego i autentycznego miejsca.

3. Charakterystyka gminy

3.1. Ogólna charakterystyka administracyjno-geograficzna

Gmina Szydłów położona jest w południowej części województwa świętokrzyskiego, w powiecie staszowskim. Zajmuje powierzchnię 108 km², obejmuje 16 miejscowości i 15 sołectw. Jej siedzibą jest Szydłów – jedno z najstarszych miast regionu, nazywane „polskim Carcassonne” ze względu na zachowany system murów obronnych z XIV wieku. Dogodne położenie i bliskość głównych tras komunikacyjnych (droga wojewódzka nr 765 i nr 756) sprawiają, że gmina znajduje się na styku tradycji Małopolski i ziemi sandomierskiej, w obszarze atrakcyjnym zarówno dla turystyki, jak i rolnictwa.

Według danych z 2024 roku gmina liczy 4 324 mieszkańców, co oznacza spadek o 355 osób w stosunku do 2019 roku. Gęstość zaludnienia wynosi 40 osób/km² i należy do najniższych w województwie. Struktura demograficzna wskazuje na proces starzenia się – w 2024 roku 1 161 mieszkańców było w wieku poprodukcyjnym (27% populacji), podczas gdy dzieci i młodzież stanowiły tylko 736 osób (17%). Przyrost naturalny od lat jest ujemny (w 2024 r. -22), a liczba urodzeń (25) była niemal dwukrotnie mniejsza niż liczba zgonów (47). Utrzymuje się także odpływ ludności, choć saldo migracji w 2024 roku wyniosło symboliczne +7.

Pod względem finansów samorząd notuje znaczną poprawę – dochody budżetu na mieszkańca wzrosły z 6 474 zł w 2019 roku do rekordowych 9 606 zł w 2024 roku, przy wydatkach rzędu 9 471 zł. Świadczy to o skutecznym pozyskiwaniu środków zewnętrznych, głównie na inwestycje w infrastrukturę turystyczną i kulturalną.

Infrastruktura techniczna prezentuje mieszany obraz. Z wodociągów korzysta ponad 85% mieszkańców, z kanalizacji jedynie 21%, a dostęp do gazu systematycznie rośnie i w 2023 roku obejmował 24% mieszkańców. Niska skala skanalizowania wsi stanowi jednak poważne ograniczenie dla rozwoju turystyki i podnoszenia jakości życia.

Gospodarka gminy opiera się na drobnej przedsiębiorczości i rolnictwie, ze szczególnym znaczeniem sadownictwa. W 2024 roku w rejestrze REGON figurowało 260 podmiotów gospodarczych – o 31 więcej niż w 2019 roku. Najwięcej firm działa w sektorze przemysłowym i budowlanym (75), a liczba osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą osiągnęła 435 na 10 tys. mieszkańców. Wskaźnik przedsiębiorczości – 1071 firm na 10 tys. mieszkańców w wieku produkcyjnym – należy do najwyższych w regionie. Obok branż budowlanych i usługowych na szczególną uwagę zasługują gospodarstwa sadownicze, które wytwarzają śliwki szydłowskie – produkt lokalny o rozpoznawalnej marce, wpisany w tożsamość i promocję gminy.

Podsumowując, Gmina Szydłów to obszar niewielki i wyludniający się, ale o wysokim poziomie dochodów budżetowych, stabilnej przedsiębiorczości i wyjątkowych walorach dziedzictwa kulturowego. To właśnie te ostatnie, wraz z tradycją sadowniczą, stanowią fundament rozwoju ekomuzeum „Murem za Śliwką”.

3.2. Potencjał społeczny, kulturowy, przyrodniczy, historyczny i turystyczny

Spółeczność Szydłowa liczy nieco ponad 4,3 tys. mieszkańców, a jej potencjał społeczny koncentruje się wokół instytucji kultury i oddolnych inicjatyw. W gminie działa biblioteka publiczna, a życie kulturalne skupione jest wokół Miejsko-Gminnego Centrum Kultury. Według danych SVS w 2024 roku

zorganizowano 59 wydarzeń kulturalnych, w których uczestniczyło ponad 14 tys. osób. Działa 7 grup artystycznych, a także 2 kluby i sekcje, co świadczy o dużym zaangażowaniu lokalnym, szczególnie w skali gminy o niewielkiej populacji. Kultura stanowi tutaj nie tylko ofertę, ale przede wszystkim przestrzeń podtrzymywania tradycji i integracji społecznej.

Dziedzictwo historyczne Szydłowa jest unikalne w skali kraju. Zachowany średniowieczny układ urbanistyczny z murami obronnymi z XIV wieku, Bramą Krakowską i zamkiem królewskim stanowi najlepiej zachowany kompleks obwarowań w dawnym Królestwie Polskim. Obok niego znajdują się gotyckie i renesansowe kościoły (św. Władysława, Wszystkich Świętych, św. Ducha), synagoga z XVI wieku – najstarsza w regionie i jedna z najstarszych w Polsce – oraz Skarbczyk, w którym mieści się Muzeum Zamków Królewskich. Wyjątkowym elementem krajobrazu kulturowego jest orientalny pałac w Grabkach Dużych, związany z postacią Stanisława Rupniewskiego. Zasoby te uzupełniają liczne kapliczki, cmentarze i miejsca pamięci, tworząc spójną narrację wielowiekowej historii.

Dopełnieniem dziedzictwa materialnego jest tradycja sadownicza. Szydłów nazywany jest „śliwkową stolicą Polski” – dominują tu sady śliwkowe, a przetwórstwo owocowe jest jedną z głównych specjalizacji gospodarczych. Co roku odbywa się Święto Śliwki, przyciągające tysiące turystów i stanowiące jedno z najważniejszych wydarzeń kulinarnych regionu. Śliwka szydłowska stała się symbolem gminy, a także produktem markowym, który buduje rozpoznawalność Szydłowa na poziomie krajowym.

Potencjał turystyczny gminy wzmocniają nie tylko zabytki i dziedzictwo kulinarne, ale też dobrze rozwinięta oferta dla odwiedzających. W 2024 roku w gminie funkcjonowało 13 obiektów noclegowych, a baza gastronomiczna i agroturystyczna stale się powiększa. Na stronie turystycznej „Odkrywaj Szydłów” prezentowane są trasy zwiedzania, questy, kalendarz imprez, a także oferty lokalnych producentów. Gmina wpisuje się tym samym w model turystyki rodzinnej i edukacyjnej, opartej na autentyczności i lokalnych zasobach.

Analizując potencjały i bariery, można wskazać, że mocnymi stronami Szydłowa są unikalne zasoby kulturowe – mury obronne, zamek, synagoga, kościoły – oraz silnie zakorzeniona tradycja sadownicza ze śliwką jako symbolem lokalnej tożsamości. Wysoka aktywność kulturalna mieszkańców, stabilna baza przedsiębiorczości i rosnące dochody budżetowe stanowią dodatkowe atuty. Słabymi stronami pozostają procesy demograficzne: depopulacja, starzenie się populacji (27% seniorów) oraz ujemny przyrost naturalny. Niska skala skanalizowania obszaru (21%) oraz ograniczona baza noclegowa ograniczają możliwości rozwoju turystyki pobytowej.

Wśród szans należy wskazać rozwój ekomuzeum „Murem za Śliwką”, które pozwala na integrację zasobów kulturowych, kulinarnych i przyrodniczych w jedną spójną narrację. Perspektywiczne są także działania w zakresie turystyki edukacyjnej i rodzinnej, rozwój produktów lokalnych, a także pozyskiwanie funduszy unijnych na rewitalizację zabytków i rozbudowę infrastruktury turystycznej. Zagrożenia związane są przede wszystkim z pogłębiającą się depopulacją, ryzykiem marginalizacji wobec silniejszych ośrodków turystycznych (jak Sandomierz) oraz degradacją zabytków wymagających stałych nakładów konserwatorskich.

Podsumowując, Gmina Szydłów – mimo ograniczeń demograficznych i infrastrukturalnych – posiada unikalne w skali regionu i kraju zasoby, które mogą stać się podstawą do rozwoju innowacyjnych form turystyki i edukacji. Połączenie średniowiecznych murów i królewskich zabytków z tradycją śliwkową i

aktywnością mieszkańców czyni z Szydłowa naturalną przestrzeń do wdrażania koncepcji ekomuzeum. „Murem za Śliwką” to nie tylko hasło promocyjne, ale też ramy narracyjne, które pozwalają budować nowoczesną tożsamość gminy i jej mieszkańców w oparciu o historię, krajobraz i lokalny smak.

4. Struktura i rola partnerstwa

4.1. Włączenie społeczne na etapie tworzenia dokumentu

Prace nad koncepcją ekomuzeum w Gminie Szydłów rozpoczęły się od spotkania warsztatowego, które odbyło się w lipcu 2025 roku i pełniło rolę spotkania inicjatywnego. Wydarzenie to stanowiło punkt wyjścia dla całego procesu – zainicjowało budowanie lokalnego partnerstwa, wspólne mapowanie zasobów oraz określanie wizji pętli ekomuzealnej. W spotkaniu wzięli udział przedstawiciele jednostek samorządu terytorialnego, reprezentujący różne działy, w tym m.in. promocję gminy. Obecni byli także przedstawiciele lokalnego ośrodka kultury oraz liderzy życia społecznego i kulturalnego. Dzięki tej różnorodności perspektyw udało się stworzyć przestrzeń do wymiany doświadczeń i spojrzenia na temat z kilku punktów widzenia.

Za organizację warsztatu i koordynację całego procesu odpowiedzialna była Fundacja Socjometr – wykonawca zadania w ramach projektu „Ekomuzeum Białe Ługi”. Wspólnie z Lokalną Grupą Działania „Białe Ługi” oraz wyznaczonym przez gminę koordynatorem Fundacja prowadziła działania partycypacyjne, zbierając propozycje, rekomendacje i opisy lokalnych zasobów.

Szczegółowy wykaz organizacji reprezentowanych podczas spotkania inicjatywnego został dołączony jako załącznik do koncepcji.

4.2. Partnerstwo lokalne na rzecz ekomuzeum

Warsztat inaugurujący prace nad koncepcją ekomuzeum w Gminie Szydłów, który odbył się w lipcu 2025 roku, pokazał, że fundamentem budowania partnerstwa są przedstawiciele lokalnego samorządu, reprezentujący różne obszary funkcjonowania gminy – od promocji, przez kulturę, aż po działania społeczne. Ich zaangażowanie pozwoliło nie tylko na rozpoczęcie procesu mapowania zasobów, ale także na wspólne określenie wizji pętli ekomuzealnej i wskazanie kierunków dla działań edukacyjnych oraz promocyjnych.

W spotkaniu uczestniczyli także przedstawiciele ośrodka kultury oraz liderzy życia lokalnego, których perspektywa wniosła dodatkową wartość – umożliwiła spojrzenie na ekomuzeum jako na narzędzie integracji, promocji i wspólnego odkrywania dziedzictwa gminy. Ich obecność podkreśliła, że przedsięwzięcie może jednocześnie łączyć różne środowiska i odpowiadać na potrzeby mieszkańców w wielu wymiarach.

Za stronę organizacyjną warsztatu oraz koordynację procesu partycypacyjnego odpowiadała Fundacja Socjometr – wykonawca zadania w ramach projektu „Ekomuzeum Białe Ługi”. We współpracy z Lokalną Grupą Działania „Białe Ługi” oraz gminnym koordynatorem, fundacja prowadziła działania mające na celu zebranie rekomendacji, opisów zasobów oraz pomysłów na rozwój ekomuzeum. Dzięki temu już na etapie inicjatywnym powstała platforma dialogu i wymiany doświadczeń.

Szerokie grono uczestników – od przedstawicieli JST, przez instytucje kultury, po lokalnych liderów – sprawiło, że proces w Szydłowie od początku miał charakter wielosektorowy. Silne osadzenie projektu w strukturach gminnych, połączone z aktywnym udziałem organizacji pozarządowych i mieszkańców, daje solidną podstawę do dalszego rozwoju ekomuzeum. Takie partnerstwo stanowi gwarancję trwałości, dobrej koordynacji oraz budowania ekomuzeum jako narzędzia promocji, edukacji i integracji społecznej Gminy Szydłów.

5. Przebieg trasy – opis punktów i atrakcji

5.1. Opis przebiegu pętli Ekomuzeum „Murem za śliwką”

Pętla ekomuzealna w gminie Szydłów spina w jedną trasę to, co w tym miejscu najbardziej charakterystyczne i zarazem wyjątkowe w skali kraju: kamienne mury średniowiecznego miasta oraz tradycję uprawy i przetwórstwa śliwki, z której Szydłów słynie od pokoleń. Motyw „Murem za śliwką” łączy dostówną przestrzeń obronną z metaforyczną lojalnością wobec lokalnych smaków, historii i wartości.

Centrum pętli stanowi miasto Szydłów, nieprzypadkowo nazywane „polskim Carcassonne” – z uwagi na najlepiej zachowane mury obronne w Polsce, pochodzące z XIV wieku. W ich obrębie i najbliższym sąsiedztwie zlokalizowane są kluczowe punkty pętli:

- Zamek Królewski z bramą krakowską, murem obwodowym i jaskinią,
- Synagoga z Aleją Drewnianych Posągów – przestrzeń pamięci wielokulturowej,
- Kościół pw. św. Władysława, ruiny szpitala św. Ducha i Kościół pw. Wszystkich Świętych – obiekty sakralne o wysokiej wartości historycznej,
- Muzeum Zamków Królewskich, będące centrum narracji edukacyjnej i turystycznej.

Ważnym elementem łączącym przeszłość z teraźniejszością jest śliwka szydłowska – lokalny produkt tradycyjny, wpisany na listę produktów regionalnych. Jej obecność w przestrzeni pętli nie ogranicza się tylko do przetworów. Winnice, warsztaty przetwórstwa, degustacje, śliwkowe festiwale – to wszystko tworzy aktualną warstwę tożsamości gminy. Od średniowiecza Szydłów był związany z sadownictwem, ale to śliwka stała się jego najbardziej rozpoznawalnym symbolem – smakowym i kulturowym.

Dalszy przebieg pętli obejmuje:

- Lisi Kamień i piec wapienny – punkty przyrodniczo-edukacyjne i symboliczne,
- Orientalny pałac w Grabkach Dużych – unikat architektury, który zaskakuje skalą i formą,
- Winnicę „Avra” w Woli Żyznej – miejsce warsztatów dla dorosłych i promocji lokalnych win gronowych,
- Manufakturę Anety w Woli Żyznej – miejsce produkcji przetworów śliwkowych,
- Kościół pw. św. Jakuba St. Apostoła w Kotuszowie – zabytkowy punkt sakralny poza głównym nurtem trasy,

- Chańczę – kompleks rekreacyjny z bazą noclegową i zalewem, miejsce wypoczynku rodzin i turystów,
- Kościół pw. Wniebowzięcia NMP w Potoku – dopełniający sieć obiektów religijnych.

Pętla tworzy rozbudowaną trasę o zamkniętym układzie, przejezdną samochodem lub rowerem, z możliwością podziału na krótsze odcinki tematyczne. Centralnym punktem pozostaje Szydłów – w którym przecinają się wątki królewskie, sakralne, rzemieślnicze i kulinarne – wszystkie „opasane murem”, w metaforycznym i dosłownym sensie.

5.2. Lista punktów pętli ekomuzeum „Murem za śliwką”

Tabela 1. Elementy pętli ekomuzeum

Nazwa punktu	Funkcja	Opis
Zamek w Szydłowie (mury, jaskinia, brama, pałac Jagielloński)	Dziedzictwo historyczne i obronne	Kompleks zamkowy z unikatowymi murami miejskimi – symbol przestrzenny i narracyjny pętli.
Muzeum Zamków Królewskich	Edukacja i turystyka	Centrum interpretacji dziedzictwa królewskiego i lokalnej historii; punkt zbiórek i zwiedzania.
Synagoga i Aleja Drewnianych Posągów	Dziedzictwo wielokulturowe	Przestrzeń pamięci i refleksji nad żydowską obecnością w historii miasta.
Ruiny szpitala i kościoła pw. św. Ducha	Dziedzictwo sakralne	Miejsce kontemplacji i punkt na mapie duchowości Szydłowa.
Kościół pw. św. Władysława	Obiekt sakralny	Aktywny kościół parafialny, będący centrum religijnym współczesnej wspólnoty.
Kościół pw. Wszystkich Świętych	Zabytek sakralny	Jeden z najstarszych kościołów w regionie, z dużym potencjałem narracyjnym i krajobrazowym.
Lisi Kamień i wapiennik (piec wapienny)	Edukacja przyrodniczo-geologiczna	Naturalne punkty terenowe – przyroda, legenda, historia surowców i przemysłu lokalnego.
Orientalny pałac w Grabkach Dużych	Zabytek architektury nietypowej	Egzotyczny punkt na mapie pętli, atrakcyjny dla turystów i pasjonatów sztuki ogrodowej.

Winnica Avra w Woli Żyznej / warsztaty winiarskie	Produkt lokalny i doświadczenie smakowe	Miejsce prezentacji lokalnych smaków – win, przetworów; możliwość warsztatów i degustacji.
"Manufaktura Anety" Gospodarstwo sadownicze A.K. Grochowscy, Wola Żyzna / warsztaty śliwkowe	Produkt lokalny i doświadczenie smakowe	Miejsce prezentacji lokalnych smaków – śliwek, przetworów; możliwość warsztatów i degustacji.
Kościół pw. św. Jakuba St. Apostoła w Katuszowie	Obiekt sakralny	Kościół wiejski, wpisujący się w sieć dziedzictwa religijnego gminy.
Chańcza – domki, zalew, altana	Rekreacja i wypoczynek	Miejsce rodzinnego wypoczynku; punkt odpoczynku i kontaktu z przyrodą.
Kościół pw. Wniebowzięcia NMP w Potoku	Obiekt sakralny	Mniejszy kościół z potencjałem włączenia do trasy sakralnej i kulturowej.
Wiata rekreacyjno-edukacyjna w Szydłowie (planowana)	Punkt startowy/meta i odpoczynku	Miejsce zbiórek, schronienia i informacji – zalecane jako początek lub koniec trasy.
KGW Solecczanki	Miejsce warsztatów z rękodzieła	Solec 22, 28-225 Szydłów
MGCK w Szydłowie	Punkty informacji turystycznej, miejsce wydarzeń kulturalnych, wernisaży, koncertów	ul. Targowa 3 28-225 Szydłów
KGW w Potoku	Miejsce warsztatów z rękodzieła	Potok 99, 28-225 Szydłów

Źródło: *Opracowanie własne*

5.3. Układ pętli ekomuzeum „Murem za śliwką”

Układ pętli ekomuzeum w Szydłowie wyrasta wprost z lokalnej tożsamości – ściśle splecionej z dwoma nierozzerwalnymi symbolami: murem obronnym i śliwką szydłowską. Jeden – twardy, kamienny, średniowieczny – otacza miasto od XIV wieku. Drugi – miękki, soczysty i słodki – dojrzewa od pokoleń w tutejszych sadach, będąc znakiem smaku, gościnności i dumy mieszkańców. Oba te elementy są jak dwa filary tej samej opowieści: o miejscu, które potrafiło trwać i zachować swój rytm, smak i charakter mimo upływu czasu.

Trasa pętli została zaplanowana tak, aby nie tylko prowadzić uczestnika między kolejnymi punktami dziedzictwa, ale również odtworzyć logikę życia lokalnej wspólnoty – opartego na historii, religii, pracy ręcznej i wspólnym świętowaniu. Centrum trasy stanowi Szydłów – miasto o wyraźnym układzie urbanistycznym i bogatym dziedzictwie. To właśnie tu skupiają się najważniejsze zabytki – mury obronne, zamek królewski, kościoły, synagoga i muzeum – i to stąd najlepiej rozpocząć wędrówkę po ekomuzeum.

Z miasta wychodzą dalsze odcinki trasy – do miejsc takich jak Grabki Duże z orientalnym pałacem, Chańcza z przestrzenią rekreacyjną czy winnice i przetwórcie śliwek. Każdy z tych punktów opowiada inną część wspólnej historii: o królewskich ambicjach, o codziennej pracy w sadach, o pielęgnowanej duchowości i o radości ze wspólnego stołu. Śliwka pojawia się tu nie tylko na talerzu – jest też pretekstem do warsztatów, opowieści, festiwali i poznawania technik przetwórstwa przekazywanych z pokolenia na pokolenie.

Pętla ma strukturę zamkniętą, możliwą do przejazdu w całości samochodem lub rowerem. Dzięki równomiernemu rozmieszczeniu punktów – zarówno w centrum, jak i w peryferyjnych sołectwach – zwiedzanie może odbywać się modułowo, w zależności od zainteresowań (trasa sakralna, śliwkowa, rekreacyjna) i dostępnego czasu. Układ pętli sprzyja zatrzymaniu się, pogłębieniu doświadczenia, rozmowie z mieszkańcami.

Punktem zalecanym jako początek i zakończenie pętli jest planowana wiata rekreacyjno-edukacyjna w Szydłowie – zlokalizowana w sąsiedztwie zamku lub centrum turystycznego. Może ona pełnić rolę miejsca odpoczynku, punktu informacji, dystrybucji map i materiałów edukacyjnych oraz przestrzeni do spotkań i wydarzeń plenerowych.

W Szydłowie nie wędruje się tylko między miejscami – tu wędruje się między smakami, historiami i krajobrazami. Pętla „Murem za śliwką” to propozycja dla tych, którzy chcą zobaczyć mury, ale zatrzymać się dla śliwki – i odwrotnie.

6. Plan realizacji koncepcji

Proces tworzenia ekomuzeum „Murem za śliwką” rozpoczął się od warsztatu zorganizowanego w lipcu 2025 roku, w którym udział wzięli przedstawiciele instytucji kultury, szkół, sołectw, stowarzyszeń, Koła Gospodyń Wiejskich, przedsiębiorców turystycznych oraz aktywnych mieszkańców. Wspólnie wypracowano nazwę inicjatywy oraz zaprojektowano przebieg pętli, łączący dziedzictwo materialne (mury, kościoły, zabytki), niematerialne (lokalne opowieści, wielokulturowość) oraz smakowe – ze śliwką szydłowską jako motywem przewodnim i symbolem lokalnej tożsamości.

Etap I – Formalizacja partnerstwa i doprecyzowanie struktury zarządzania

W pierwszym etapie planowane jest zawiązanie partnerstwa lokalnego na rzecz ekomuzeum – w formie porozumienia lub innej uzgodnionej formy współpracy między podmiotami uczestniczącymi w tworzeniu pętli. Partnerstwo będzie miało charakter otwarty – z możliwością dołączania nowych członków i rozwijania oferty.

Kluczowe działania:

- opracowanie i podpisanie porozumienia partnerskiego,
- określenie ról i obowiązków poszczególnych partnerów,
- wskazanie koordynatora działań (preferencyjnie – pracownik Centrum Informacji Turystycznej),
- stworzenie regulaminu funkcjonowania ekomuzeum (członkostwo, podejmowanie decyzji, sposób zarządzania, ewaluacja i aktualizacja koncepcji),

- ustalenie planu spotkań i mechanizmów komunikacji wewnętrznej.

Równoległe partnerzy zweryfikują i zatwierdzą ostateczny przebieg trasy, mapę punktów oraz wersję narracyjną pętli – spójną z hasłem „Murem za śliwką” i skupioną wokół symboliki murów, śliwki oraz lokalnych historii.

Etap II – Wprowadzenie pętli do przestrzeni publicznej i turystycznej

Na tym etapie nastąpi wdrożenie pętli w przestrzeni publicznej gminy. Centralną rolę pełnić będzie Centrum Informacji Turystycznej w Szydłowie, które zostanie punktem startowym pętli oraz centrum koordynacji informacji, promocji i bieżącego zarządzania projektem.

Planowane działania:

- przygotowanie identyfikacji wizualnej ekomuzeum (logo, kolory, szablony graficzne, motywy śliwkowe i murów),
- zaprojektowanie i rozmieszczenie oznakowania trasy: tablic informacyjnych, kierunkowskazów, QR kodów i elementów śliwkowych (np. „śliwkowe przystanki”),
- wydanie folderów, map i ulotek z trasą i opisami punktów,
- opracowanie strony internetowej lub podstrony w ramach serwisu gminy z mapą, kalendarzem wydarzeń, katalogiem partnerów i propozycjami tematycznych wycieczek,
- działania promocyjne w social mediach, lokalnych mediach i sieciach turystycznych regionu,
- organizacja spacerów pilotażowych po trasie, z udziałem lokalnych przewodników, mieszkańców i gości.

CIT w Szydłowie będzie również odpowiedzialny za obsługę turystów, zbieranie opinii, koordynację kalendarza wydarzeń oraz bieżące wsparcie partnerów pętli.

Etap III – Wydarzenia i działania animacyjne

Po uruchomieniu pętli i przygotowaniu materiałów promocyjnych, planowana jest organizacja wydarzeń integrujących społeczność oraz angażujących turystów w poznawanie lokalnego dziedzictwa.

Proponowane działania:

- śliwkowy festyn „Murem za śliwką” z pokazami przetwórstwa, degustacjami, konkursami i warsztatami,
- spacer historyczny wzdłuż murów z opowieściami o Szydłowie – „Śliwka i Kamień”,
- warsztaty dla dzieci i młodzieży (np. legendy murów, historia śliwki, sztuka przetwórstwa),
- spotkania z lokalnymi producentami i przetwórcami, w tym warsztaty kulinarne i winiarskie,
- wydarzenia mobilne w sołectwach – np. „Śliwkowy Piknik w Katuszowie” czy „Śliwkowy weekend w Grabkach Dużych”.

Działania te będą realizowane przez partnerów pętli – z wykorzystaniem własnych zasobów oraz przy wsparciu koordynatora. Zakłada się także współpracę z LGD i instytucjami kultury w pozyskiwaniu środków na wydarzenia.

Etap IV – Trwałość, rozwój i finansowanie

Ostatni etap zakłada rozwój i stabilizację ekomuzeum jako formy działania lokalnej wspólnoty. Partnerzy będą spotykać się cyklicznie (np. co kwartał), a CIT utrzyma swoją funkcję operacyjną i informacyjną.

Planuje się:

- pozyskiwanie środków z programów LGD, PROW, FIO, KPO oraz innych funduszy regionalnych,
- rozwijanie oferty o nowe punkty i działania (np. sezonowe warsztaty śliwkowe, ścieżki tematyczne dla dzieci, turystyka piesza i rowerowa),
- włączenie pętli do regionalnych i krajowych sieci szlaków tematycznych (np. Szlak Produktów Regionalnych, Dziedzictwo Kulinarne, Szlaki Rzemiosła),
- współpracę z innymi ekomuzeami, w tym wymianę dobrych praktyk i wspólne projekty międzynarodowe,
- monitoring i ewaluację działań, w tym ankiety i rozmowy z uczestnikami.

Pętla „Murem za śliwką” będzie rozwijana jako żywa struktura, odpowiadająca na potrzeby mieszkańców i gości, a jej sukces zależy będzie od aktywności i współpracy wszystkich członków partnerstwa.

7. Lista projektów do realizacji

7.1. Projekty infrastrukturalne

Realizacja koncepcji ekomuzeum w Gminie Szydłów zakłada przygotowanie niezbędnej infrastruktury, która ułatwi orientację na trasie, wyróżni kluczowe miejsca oraz zapewni komfort odwiedzającym.

Planowane działania obejmują:

1. System oznakowania i tablice informacyjne
Na całej trasie ekomuzeum zostaną rozmieszczone estetyczne i spójne wizualnie tablice informacyjne przy każdym ważnym punkcie. Każda z nich będzie zawierała nazwę miejsca, krótki opis jego znaczenia lub funkcji, a także symbole umożliwiające szybkie rozpoznanie charakteru obiektu – na przykład atrakcje historyczne, miejsca pamięci czy punkty rekreacyjne. Dodatkowo przewidziano minimalistyczne oznaczenia kierunkowe, które ułatwią poruszanie się po trasie pieszo, rowerem lub samochodem. Tablice zostaną wykonane z materiałów trwałych, odpornych na warunki pogodowe i estetycznie dopasowanych do krajobrazu okolic Szydłowa.
2. Wiata startowa i końcowa pętli
W centrum infrastruktury zaplanowano budowę wiaty pełniącej funkcję punktu startowego i końcowego trasy. Będzie to miejsce, w którym odwiedzający rozpoczną trasę, otrzymają mapy

i materiały edukacyjne, a także będą mogli uczestniczyć w warsztatach czy wydarzeniach organizowanych przez lokalnych liderów, instytucje czy organizacje pozarządowe. Wiata będzie służyła także jako punkt spotkań grup zorganizowanych, przewodników i animatorów kultury. Projekt uwzględnia pełny dostęp dla osób z ograniczoną mobilnością oraz wyposażenie w elementy edukacyjne i informacyjne umożliwiające samodzielne poznawanie lokalnego dziedzictwa.

Planowane działania infrastrukturalne obejmują więc montaż tablic i oznaczeń na trasie, wprowadzenie elementów małej architektury oraz budowę wiaty startowo-meta. Celem tych przedsięwzięć jest nie tylko ułatwienie zwiedzania i poprawa komfortu uczestników, lecz także wzmocnienie narracji ekomuzeum oraz stworzenie przestrzeni sprzyjającej integracji społeczności lokalnej i turystów.

7.2. Projekty edukacyjne i promocyjne

Rozwój ekomuzeum w Gminie Szydłów zakłada przygotowanie spójnej i atrakcyjnej oferty edukacyjnej oraz promocyjnej, która pozwoli odwiedzającym aktywnie poznawać lokalne dziedzictwo i kulturę. W ramach projektu przewidziano następujące działania:

1. Warsztaty i szkolenia

Organizacja regularnych zajęć dla mieszkańców oraz turystów, realizowanych zarówno w punktach trasy ekomuzeum, jak i w lokalnych instytucjach kultury, świetlicach wiejskich czy klubach seniora. Program przewiduje warsztaty kulinarne prezentujące tradycyjne receptury regionu, zajęcia rękodzielnicze, edukację przyrodniczą oraz spotkania poświęcone historii lokalnych miejsc pamięci. Warsztaty mają charakter międzypokoleniowy, umożliwiając aktywne uczestnictwo społeczności w tworzeniu opowieści ekomuzeum oraz wymianę doświadczeń między pokoleniami.

2. Materiały edukacyjne i informacyjne

Przygotowanie różnorodnych materiałów wspierających samodzielne poznawanie trasy, w tym map z oznakowaniem punktów oraz propozycjami tras tematycznych (historyczna, krajobrazowa, kulinarna, rodzinna), folderów i ulotek prezentujących lokalne zabytki, atrakcje przyrodnicze oraz miejsca pamięci. Integralną częścią projektu będzie także strona internetowa ekomuzeum, zawierająca szczegółowy opis trasy, harmonogram wydarzeń oraz materiały multimedialne. Dodatkowo planowane są nagrania audio i podcasty umożliwiające poznanie historii, tradycji i lokalnych opowieści bezpośrednio podczas zwiedzania.

3. Promocja i komunikacja

Działania promocyjne ekomuzeum obejmują obecność w mediach społecznościowych, organizację uroczystej inauguracji trasy oraz prezentację oferty warsztatowej i edukacyjnej podczas lokalnych wydarzeń i imprez. Celem tych działań jest zwiększenie rozpoznawalności ekomuzeum, zachęcenie mieszkańców i turystów do udziału w wydarzeniach oraz podniesienie świadomości na temat bogactwa kulturowego i historycznego Gminy Szydłów. W ramach wzmocnienia promocji zostanie również wykorzystany projekt realizowany przez Urząd Miasta i Gminy Szydłów, polegający na współpracy z twórcami internetowymi związanymi z podróżowaniem.

7.3. Projekty z zakresu turystyki lokalnej i przedsiębiorczości

Ekomuzeum w Gminie Szydłów ma stanowić punkt wyjścia do rozwoju turystyki lokalnej oraz wsparcia działalności gospodarczej w regionie, ze szczególnym uwzględnieniem sektora usług, agroturystyki i gastronomii. W ramach projektu planuje się szereg działań, które pozwolą w pełni wykorzystać potencjał lokalnych zasobów i wzmocnić atrakcyjność regionu.

Jednym z głównych obszarów jest promocja i certyfikacja produktów lokalnych. Wprowadzenie oznaczeń jakości dla wyrobów produkowanych na terenie gminy umożliwi wyróżnienie artykułów autentycznych i ekologicznych, a jednocześnie wspomogę lokalnych producentów oraz popularyzację tradycyjnych smaków i rzemiosła charakterystycznego dla Szydłowa.

Kolejnym elementem jest rozwój ofert agroturystycznych i gastronomicznych, które zostaną włączone w trasę ekomuzeum. W planach przewidziano organizację degustacji, warsztatów kulinarnych, prezentacji tradycyjnych metod wytwarzania żywności oraz krótkich pobytów w gospodarstwach agroturystycznych i punktach gastronomicznych. Połączenie usług turystycznych z trasą ekomuzeum pozwoli stworzyć spójny produkt regionalny, atrakcyjny zarówno dla turystów, jak i dla mieszkańców.

Istotnym komponentem projektu są także wydarzenia sezonowe i festyny lokalne, które będą organizowane wzdłuż trasy ekomuzeum. Mogą to być imprezy rodzinne, rajdy piesze i rowerowe, pikniki edukacyjne czy lokalne święta, które łączą walory edukacyjne, kulturowe i kulinarne. Takie wydarzenia nie tylko integrują społeczność lokalną i przyciągają turystów, ale również stanowią skuteczną formę promocji lokalnych produktów i usług, wzmacniając jednocześnie gospodarkę regionu.

Cały pakiet działań z zakresu turystyki i przedsiębiorczości ma na celu maksymalne wykorzystanie lokalnych zasobów w sposób skoordynowany z trasą ekomuzeum. Połączenie promocji dziedzictwa, wsparcia lokalnych producentów i rozwoju atrakcyjnej oferty turystycznej pozwala tworzyć trwałą wartość zarówno dla mieszkańców, jak i dla odwiedzających Gminę Szydłów.

Spis tabel, rysunków

Tabela 1. Elementy pętli ekomuzeum	10
Tabela 2. Partnerzy ekomuzeum	18

Bibliografia

Lokalna Grupa Działania „Białe Ługi”, dokumenty wdrożeniowe w ramach LSR 2023–2027

Fundacja Socjometr – Laboratorium Rozwiązań Społecznych, materiały projektowe i dokumentacja warsztatowa (w tym: zdjęcia mapy, oś czasu, lista uczestników, lista punktów)

Oficjalna strona Miasta i Gminy Szydłów – [Miasto i Gmina Szydłów – Świętokrzyskie](#)

Vademecum samorządowca – portal SVS GUS – [GUS: Statystyczne Vademecum Samorządowca](#)

Załączniki

Załącznik 1 – Mapa

GMINA SZYDŁÓW
Murem za Śliwką

- 1. Szydłów:**
  - » Zamek w Szydłowie
  - » Muzeum Zamków Królewskich
  - » Synagoga i Aleja Drewnianych Posągów
  - » Ruiny szpitala i kościoła pw. św. Ducha
  - » Kościół pw. św. Władysława
  - » Kościół pw. Wszystkich Świętych
  - » MGCK
  - » KGW Potok
- 2. Szydłów/Osówka**
  - » Lisi Kamień i wapiennik (piec wapienny)
- 3. Grabki Duże**
  - » Orientalny pałac
- 4. Wola Żyzna:**
  - » Winnica Avra
  - » "Manufaktura Anety"
Gospodarstwo sadownicze A.K. Grochowscy
- 5. Kotuszów**
  - » Kościół pw. św. Jakuba St. Apostoła
- 6. Chańcza**
  - » Dorki, zalew, altana
- 7. Potok**
  - » Kościół pw. Wniebowzięcia NMP
  - » KGW Potok
- 8. Solec**
  - » KGW Soleczanki

Załącznik 2 – Lista partnerów

Tabela 2. Partnerzy ekomuzeum

l.p.	Osoba reprezentująca	Nazwa podmiotu
1.	Elżbieta, Tomasz Woźniak	Winnica Avra, Wola Żyzna 50A, 28-225 Szydłów
2.	Aneta Grochowska	"Manufaktura Anety" Gospodarstwo sadownicze A.K. Grochowscy, Wola Żyzna 78, 28-225 Szydłów
3.	Renata Syguła	KGW Solecczanki , Koło Gospodyń Wiejskich w Solcu, Solec 22, 28-225 Szydłów
4.	Maria Stachuczy	Miejsko - Gminne Centrum Kultury w Szydłowie, ul. Targowa 3, 28-225 Szydłów
5.	Tatiana Wojtas	KGW w Potoku, Potok 99, 28-225 Szydłów

Źródło: Opracowanie własne